

יפעת אלוק | Ready Made | דיו על נייר, 2014. 30/40 ס"מ

פורנוגרמה

השפעות החשיפה לתכנים פורנוגרפיים על ההתפתחות מינית ועל נורמות חברתיות

גיא עינת וניצן עגני בן דב

החשיפה המסיבית לתכנים פורנוגרפיים מביאה לכך שנערים רבים לומדים על מין ועל מיניות בעיקר מחומרים המציגים בפניהם תמונה מעוותת לחלוטין של היחסים בין המינים. הם כורכים את המיניות הגברית עם שליטה, הכנעה, השפלה וניצול מיני של נערות ושל נשים. במקביל, הם מציגים את האישה כאובייקט מיני הזמין לסקס באופן תמידי, בעודה מפיקה הנאה מהשפלה וביזוי מיניים⁴.

מרכזי הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית בישראל, מפעילים מערך חינוך והסברה, אשר שם לו למטרה ליצור שינוי חברתי על-ידי קיום דיאלוג פתוח, מכבד ובגובה עיניים. בסדנאות החינוך אנו עדות להשפעות החשיפה לפורנוגרפיה על הילדים. ניתן לזהות בקלות את הנערים שצופים בפורנוגרפיה על-ידי עולם המושגים באמצעותו הם מתארים מיניות ויחסים. לעיתים כשאנו מבקשות מהם לומר אסוציאציות למשמעות של "יחסים בין המינים", התיאורים לקוחים כמעט כולם מתוך עולם התוכן של פורנוגרפיה: אורגיה, סאדו-מאזו, אלימות, קשות להשגה, לקבל/לתת חזק, סטוצים, אוננות, מציצות ועוד. חלקם מאמינים באמונה שלמה בסטריאוטיפים שהפורנוגרפיה

הנגישות לפורנוגרפיה נעשתה קלה יותר מאי פעם. ילדים ובני נוער חשופים באופן מסיבי לאתרים פורנוגרפיים ולתכנים ארוטיים באמצעי המדיה השונים מגיל צעיר (לרוב ללא תיווך של המבוגרים). חשיפה זו מייצרת בלבול בין השלב ההתפתחותי של הילדים לבין התכנים אשר הם עסוקים בהם קוגניטיבית ורגשית¹. לאור הנגישות ההולכת וגוברת של התכנים הללו, נוצר צורך לאמוד את מידת החשיפה של נערים ובחורים צעירים לתכנים אלה, כמו גם לבחון את ההשלכות הנגזרות מכך².

ממחקר שערכה ד"ר אביגיל מור³ עולה כי נתוני הצפייה בפורנוגרפיה הינם נתון מטריד בפני עצמו והראה צריכה גבוהה ביותר של חומרים פורנוגרפיים בקרב נערים בגילאי 14-18. תוצאות המחקר הראו כי 52% מהנערים גולשים באתרים בעלי תכנים פורנוגרפיים מספר פעמים בשבוע, 40% מהם גולשים מספר פעמים בחודש ואילו 8% בלבד לא גולשים כלל באתרים אלה.

1 עינת, גיא. (2014). בלבול השפות החדש: שפת הרוך ושפת הוירטואל. על פוגעים ונפגעים ברשת. כתב העת של מכון רחוב, יולי 2014.

2 מור, אביגיל. (2012). "על הקשר בין פורנוגרפיה, נורמות הגבריות ואלימות מינית". *הד החינוך* (פ"ו), עמ' 32-36.

3 שם.

4 מקינון, קתרין. (2005). לא בעיה מוסרית. פמיניזם משפטי בתיאוריה ובפרקטיקה. תל אביב: רסלינג.

של השפה הפורנוגרפית אל מרחבים נוספים, דוגמת פרסומות סקסיסטיות, תכניות ראיט, משחקי מחשב מיניים, מנועי חיפוש ופורטלים נפוצים ברשת: די להציץ בעמודי הבית של 'וואלה' ו'מאקו' בכדי להבין את הזמינות של תכנים ארוטיים מילוליים וויזואליים. כמובן שאין בידינו האפשרות לעצור את החשיפה ולהבנות מרחב סטרילי מפורנוגרפיה. העובדה כי תכנים פורנוגרפיים נמצאים היום בכל מקום בהחלט יכולה להסביר את הנתונים עליהם דיברת, כיוון שאם בני הנוער בישראל מבלים שעות רבות מול המסכים השונים בלתי נמנע שיחשפו גם לתכנים פורנוגרפיים במוקדם או במאוחר."

כיצד חשיפה לפורנוגרפיה בגילאים צעירים משפיעה על ההתפתחות המינית?

"אחד הדברים המרכזיים שאנחנו מתחילים להבין ועדיין לא יודעים איך להתמודד איתו היא העובדה שהצפייה בפורנוגרפיה הופכת להיות הזיכרון המיני הראשון של הילד עוד לפני שחוה התנסויות מיניות הדרגתיות שהן בדרך כלל חלק משלבי ההתבגרות, לדוגמא נשיקה או חיבוק ראשונים. אנחנו עדים לתהליך חברתי שבו במקום שהמיניות תתפתח מבפנים לפי שלבי ההתפתחות המצופים היא מגיעה כהתקפה מבחוץ ויוצרת תהליך שבו רמת הגירוי, הידע והתנהגות של הילדים לא מתאימים לשלב ההתפתחותי שלהם. דבר זה יוצר הצפה, בלבול, ועיוותים תפיסתיים. את התהליך הזה אנחנו מכנים 'סקסואליזציה מוקדמת'. כתוצאה, תחושת הערך העצמי נובעת מהופעה חיצונית או מהתנהגות מינית העולים על מאפיינים אחרים של הנער או של הנערה. בפועל נפגוש אובייקטיביזציה מינית של ילדים (בעיני עצמם ובעיני המבוגרים), משחקים מיניים פולשניים יותר, ירידה בגיל ההתנסויות

'מכרה להם': נשים רוצות את זה תמיד, כאן, עכשיו, מיד וחזק. לגברים תמיד יש גדול, עומד ומוכן 'לחדור'. נשים אוהבות מין אלים, עם כמה שיותר גברים, נשים, הפצים, חיות, ומכל הכיוונים. הן אומרות 'לא' או 'אולי' אבל מתכוונות ל'כן' וכמה שיותר חזק ואלים. נשים אוהבות שבעלי מקצוע: שרברים, שוטרים, מורים, רופאים וכדומה מפתיעים אותן במין והן תמיד ממתנות להפתעה הזו בכיליון עיניים ותמיד בלבוש חושפני.

אין ספק כי בני ובנות הנוער נמצאים בריק תרבותי-תקשורתי לגבי מהי מיניות בריאה ושוויונית, ובהיעדר שיח ערכי עם דמויות משמעותיות, את החלל העצום הזה ממלאת הפורנוגרפיה והמסרים החברתיים המועברים באמצעותה. כתוצאה מכך, אין לנוער הפרדה ברורה בין מין לאלימות.

על מנת לבחון לעומק את השפעות הפורנוגרפיה על גיבוש תפיסת המיניות הבריאה של בני ובנות נוער, נפגשתי לראיון עם גיא עינת, קרימינולוג ופסיכותרפיסט העוסק באבחון ובטיפול בתחום הפסיכו-מיני, מדריך ומכשיר אנשי טיפול בנושא פגיעות מיניות.

ידוע ממחקרים כי היקף שעות הצפייה של ילדים ובני נוער בישראל, באינטרנט ובטלוויזיה, הם מן הגבוהים בעולם המערבי. האם לדעתך ישנו קשר ישיר בין נתון זה לבין הנתון כי כמחצית מבני הנוער בישראל (48%) דיווחו שנחשפו לתכנים פורנוגרפיים?

"ראשית, כדאי לעשות הבחנה בין חשיפה שהיא מרצון, חשיפה שהיא מקרית וחשיפה שהיא על-ידי אנשים אחרים: אנו חיים היום בעידן וירטואלי אשר מאפשר לילדים חשיפה יומיומית ל'מרחבים פורנוגרפיים' רבים ומגוונים. במושג זה אין הכוונה רק לפורנוגרפיה כי אם לזליגה

להשפעות היום יומיות שלה, לדוגמא: גזענות, הומופוביה, סקסזים. בהקשר לכך בהחלט אפשר להמשיג 'סקסואליזציה מוקדמת' כטראומה עיקשת שאנו חשופים אליה מבלי להצליח לסמן את הגבולות בין השפעות שליליות והרסניות לבין הלגיטימיות של התופעה".

אנחנו פוגשים הורים בסדנאות שמספרים שבנעוריהם, צפו בפורנוגרפיה והתבגרו מינית 'כמו שצריך'. כיצד ניתן להסביר את השוני בין השפעות החשיפה לפורנוגרפיה אז והיום?

"נכון שגם בעבר הייתה פורנוגרפיה אבל קיימים מספר הבדלים מהותיים. ראשית, גיל החשיפה, בעבר החשיפה לפורנוגרפיה הייתה לקראת אמצע גיל ההתבגרות ולרוב אחרי גישושים מיניים ראשונים: משחקי חברה בנים- בנות, נשיקה ראשונה, אוננות. והיום, כפי שצינינו, החשיפה היא בגיל מאוד מוקדם והופכת להיות הזיכרון הראשון. שנית, היום, בגלל נגישות הצפייה, מינון הצפייה הוא גבוה במיוחד. אם בעבר צריך היה לדאוג למרחב חף ממבוגרים, להשיג קלטת וכו', היום כל סמארטפון מהווה אמצעי זמין ונגיש לצפייה מידית בפורנוגרפיה גם במרחבים שהם לא פרטיים, מה שהופך את הצפייה לנורמטיבית. בנוסף, בשל התחרות בתעשיית הפורנו והרצון למשוך צופים יש מגמה של הקצנה של התכנים. במחקרים שקודדו סצנות בסרטי פורנו נמצא כי מרבית הסצנות מכילות יותר ויותר אלימות, השפלה, יחסי כוח, מין פטישיסטי ואלו מוצגים כנורמה. הרשת לא מאבחנת את גיל ובשלות הצופה ולא קיימת הדרגתיות מבחינת החשיפה לתכנים. כלומר, הסרט הראשון שילד או נער יחשפו אליו עשוי להיות בעל תכנים של כפייה, של סטיות וכדומה".

המיניות ובאופיין, התנהגות פתיינית, הפנמת מסרים סקסיסטיים, חשיפה עצמית ו'החפצה' עצמית, לבוש מיני או כזה המותאם לגיל בוגר יותר ועוד. התנהגויות אלו מדגישות את הצורך להסברה, לתיווך ולמניעה, ואת הצורך לבחון את ההשפעות החברתיות והשפה החדשה בה ילדים הם אובייקטים מיניים בעיני עצמם ובעיני אחרים".

מתוך השיח שלנו עם בני ובנות הנוער בסדנאות עולה כי פעמים רבות הם נחשפים לתכנים פורנוגרפיים שלא רצו לצפות בהם (מראים להם, שולחים להם). דיברת קודם לכן על הבחנה בין חשיפה מרצון לחשיפה מקרית או על-ידי אחרים, האם ניתן לומר כי לעיתים עצם החשיפה לתכנים פורנוגרפיים מהווה פגיעה?

"אני חושב שזו הבחנה מדויקת, אנחנו מתייחסים לחשיפה לפורנו בגילאים המוקדמים כפגיעה פוטנציאלית בהתפתחות המינית של הילדים. אנחנו יכולים לפגוש ילדים שמפתחים סימפטומים שמוכרים לנו מפגיעות מיניות דוגמת חרדה, הזדהות עם התוקפן, עוררות יתר, פלשבקים".

מרכזי הסיוע שואפים לחולל שינוי חברתי, האם לדעתך מעבר להשפעה השלילית של פורנוגרפיה על אינדיבידואלים ישנן השלכות חברתיות?

"ניתן להתייחס להשפעות של פורנו על הדור הצעיר כ'טראומה עיקשת'⁵. הכוונה למצב שבו תופעה חברתית שלילית או אלימה עוברת תהליכים של נורמליזציה ואנחנו קהים

5 זיו, אפי. (2012). טראומה עיקשת. מפתח. (5), עמ' 55-74.

כיצד כל אלו משפיעים על המיניות הבוגרת?

"אחד הדברים זה עיצוב העמדות מגיל הילדות על מהי מיניות בריאה. למשל, החשיפה לתכנים שמערבים אלימות או השפלה גורמת להתניה בין עונג מיני לאלימות, כוחניות. נוצר תהליך של 'ארוטיזציה של יחסי כוח'. השפעה נוספת היא על דימוי הגוף (גם של גברים וגם של נשים) והבנת מעגל התגובה המינית. כלומר מערך הציפיות כלפי "איך זה עובד בפועל?" אלו ציפיות גם במובן הרגשי הסטריאוטיפי על תפקידי המגדר בעת קיום יחסי מין וגם ציפיות מוטעות ברמה של תפקוד מיני דוגמת חוסר ידיעה בנוגע לכמה זמן לוקח לגוף האישה להיות מוכן ליחסי מין, כמה זמן נמשכת זקפה וכו'. השפעה נוספת וקריטית היא הפיכת הפורנוגרפיה לחומר ממכר. אנחנו עדים לתופעה מתרחבת של התמכרות לפורנוגרפיה ובה הצפייה הופכת להיות מנגנון ויסות רגשי להתמודדות עם מצוקות שונות - בדידות, ריקנות, קשיים חברתיים וכו'".

רובין מורגן אמרה "פורנוגרפיה היא התיאוריה, אונס הוא המעשה". האם בעבודה הקלינית ניתן לראות את הקשר הזה?

"כמי שמטפל בילדים, בנערים ובבוגרים אשר ביצעו פגיעות מיניות, אני בהחלט יכול לציין שהפורנוגרפיה תופסת מקום משמעותי בתהליך 'מעגל הפגיעה' האישי של הפוגעים. זה בא לידי ביטוי בשלבים השונים של המעגל, החל מהיות הפורנוגרפיה 'טריגר' הן כסוג של סקסואליזציה טראומטית והן כמקור לרעיונות ולפנטזיות. בהמשך, הפורנוגרפיה מהווה תהליך מפחית עכבות אשר מטשטש את יכולת הוויסות והשליטה ומעודד התנהגויות נטולות אמפתיה".

שיח 'פתוח אך בטוח' על מיניות עם ילדינו

מאחר וחשיפה מרובה לפורנוגרפיה משפיעה באופן שלילי על עמדות והתנהגויות מיניות, נשאלת השאלה כיצד ניתן להעביר לבני הנוער מידע מיני מדויק ומהימן שיסתור את מסרי הפורנוגרפיה?⁷ במחקרה של ד"ר אביגיל מור (2012) נבחנה השפעת ההורים על מיתון עמדות ילדיהם באמצעות שיחות בענייני מין ומיניות. ההיבט המעודד של הממצאים הוא שככל הנראה נערים שהוריהם משוחחים איתם על נושאים הקשורים במין, פוסלים ניצול מיני של נערות. ההיבט הפחות מעודד הוא העובדה כי שלושת רבעי מהנערים אינם משוחחים עם הוריהם על נושאי מין ומיניות ומקבלים את רוב האינפורמציה שלהם מתכנים פורנוגרפיים.⁸ כך שאם נרצה להשפיע על ילדינו, על הנוער שאנו מחנכים, על החברה, יש לכל אחד ואחת מאיתנו הזדמנות לעשות זאת ולאפשר לילדים מרחב בטוח, פתוח ולא שיפוטי בשיח מכבד ושוויוני על מיניות.

על מנת לסייע להורים בגיבוש עקרונות בהבניית שיח פתוח עם ילדיהם, אנו ב'תאיר' בשיתוף עם גיא עינת, מקיימים סדנאות והרצאות להורים וביחד מנסים להתגבר על הקושי ולדבר על מין ומיניות. במפגשים אנחנו מדברים על נושאים שונים כגון: איך ליצור תקשורת טובה ופתוחה במשפחה, איך לעודד מיניות בריאה ושוויונית בקרב מתבגרים, כיצד לאתר ולזהות סממני מצוקה ועוד.

כיצד לדעתך ניתן לתווך ולמתן את השפעותיה השליליות של הפורנוגרפיה?

"ראשית יש צורך בהעלאת המודעות להשפעות השפה הווירטואלית על ההתפתחות המינית

7 [ראה הערת שוליים 2]

8 שם.

6 Val Richards, Dalia Enha, www-personal.umd.umich.edu/~marcyb/106/porn/richards.html

לשוחח על זה איתך ובכל זאת זה מאוד חשוב לי שנמצא דרך לעשות זאת". חשוב להבחין בין מסרים מילוליים שניתנים לבין מסרים סמויים שמועברים ולעיתים הם חזקים יותר. למשל, כשהורה מעביר ערוץ בעת סצנה רומנטית/ מינית או כאשר לילד אחד מותר לנהוג בצורה מסוימת ולשני לא – בדרך כלל מדובר בהבדלים בין המינים (לבנים מרשים לישון אצל חברה ועל הבנות אוסרים). ההורה צריך לשאול את עצמו – מה מקור ההבדל? האם במסרים שעברו מהוריי? האם זה משרת אותי או את הילד?

חשוב לזכור שהמטרה היא לתווך לילדים את העולם שסביבם. וכמו שאנו מתווכים עבורם נושאים נוספים דוגמת חברויות ורגשות כך אנו צריכים לתווך את נושא המיניות ולא להשאירם לבד בזירה.

בנוסף, צריך לזכור ששיח על מיניות מתחיל מגיל אפס. כמובן, אין הכוונה לשיח על יחסי-מין, כי אם לשיח על היבטים נוספים של מיניות (אנטומיה, מגדר, חושים, מגע, פרטיות, יחסים וכו'). למשל, כיצד אנו מכנים את איברי המין? האם ההורים, הסבים, אנשי החינוך משתמשים באותם מושגים? מומלץ לכוונת את איברי המין בשםם התקני – פין ופות ובכך להעביר מסר של נורמליזציה וטבעיות. ולא מסר מבלבל אשר עשוי לעבור בשימוש בכינויים עמומים ושונים. אך אין זה אומר שאם הילדה שלנו בת שש וטרם התחלנו לדבר איתה על מיניות "פספסנו את הרכבת", אף פעם לא מאוחר להתחיל להנכיח את השיח על מיניות בבית.

אנחנו מציעים להשתמש בחשיפה המרובה למדיה כהזדמנות ליצור שיח. כך למשל, ניתן להשתמש בשירים, תכניות, פרסומת על מנת לפתח שיח עם ילדינו על המסרים הסמויים והגלויים.

בשיח על פורנוגרפיה (ובכלל על התנהגות מינית), ניתן להפריד בין הסקרנות שהינה

של ילדינו על מנת לפתח עמדה פרואקטיבית ולא 'לכבות שריפות'. ברמה המערכתית, יש להנחיל תכניות רב-שנתיות לחינוך מיני-חברתי ולשוויון מגדרי החל מהגן ועד לסיום התיכון. על המבוגרים מוטלת האחריות בקיום שיח מתמיד בלתי פורמלי 'בגובה העיניים' עם הילדים. חשוב להישמר מיצירת שיח מדכא (המתרכז רק באיסורים, בסכנות ובהיבטים השליליים של מיניות) או שיח רפואי (המתרכז בהיבטים פיזיולוגיים – וסת, קרי לילה, מחלות מין והריון) ולייצר שיח ערכי, הוליסטי הרואה במיניות דבר בריא. שיח זה צריך להתמקד בתיווך החשיפה לתכנים המיניים, באתגור עמדות, בדיון ערכי ובשאלות שאלות על מנת לגבש תפיסה בריאה של מיניות".

האם תוכל לתת להורים ולאנשי החינוך כמה "טיפים", עקרונות מנחים לשיח פתוח ו בטוח עם ילדינו?

"ראשית, על מנת להנחיל חינוך בריא וערכי בנושא מיניות עם ילדים ועם בני נוער יש צורך שהורה יבחן עם עצמו מהן העמדות, התפיסות והערכים שלו בתחום בכדי שיוכל להעבירם הלאה. אנחנו ממליצים להורים לשבת יחד ולשוחח על המסרים שהם קיבלו מהבית בהם גדלו על מיניות. בהמשך, לשאול את עצמם – אלו מהמסרים הללו אני כהורה רוצה להעביר לילדיי ואלו אני מעדיף להשאיר מאחור. ההורה צריך לשאול את עצמו – מה חוסם אותי מלשוחח על הנושא עם ילדיי? האם היעדר עמדה או היעדר מיומנות שיח? כמו כן, צריך לשאול מה לדעתי חוסם את הילד שלי מלשוחח איתי? דיאלוג מקדים של ההורים על חסמים אלו (לבד או בסיוע של איש מקצוע) עשוי להפחית בהרבה את הקשיים. צריך לזכור שמבוכה היא רגש טבעי וניתן להתייחס אליו בגלוי ולומר "אני נבוך קצת

אפשר וכדאי לקיים שיח ומעקב רציף לגבי הפעילויות הווירטואליות של הילדים. אנו מאמינים כי הדבר צריך להיעשות בשקיפות מול הילדים תוך כדי העברת מסר - אני דואג לך ואחראי עליך וכפי שלא אשלח אותך למקום שאיני מכיר ואיני יודע מי נמצא שם, כך לא אפשר לך להיות פעיל ברשתות ללא השגחה. אפשר לקבוע שהילד אינו מאשר חברים חדשים ללא אישור ההורה או שההורה ביודעין שותף לאותה רשת ויכול להיות נגיש לפרופיל של הילד (פייסבוק למשל). כשמדובר בקבוצות ווטס-אפ מומלץ שההורה יבדוק מדי פעם, בידיעת הילד, את הפעילות בקבוצה - האם נשלחים סרטונים פוגעניים וכדומה. הנוכחות ההורית במרחבים האלו היא כמעט אפסית ואלו אזורים "מופקרים" המהווים נקודת תורפה. כמובן שישנן תוכנות ואפליקציות רבות לחסימה ולסינון של תכנים אלימים ומיניים ומומלץ להתקין על המחשב הביתי והסמארטפון. מומלץ שהילד ידע על התקנת התוכנה כחלק מהמסר ההורי - אני כאן כדי לשמור ולהגן".

אני חושבת שהמסר ברור וחד משמעי, התפקיד ה'חדש' שלנו כהורים, ואנשי חינוך גדל משמעותית בעידן הווירטואלי. עלינו מוטלת האחריות לשמור ולהגן על ילדינו על-ידי שיח מתמיד, פתוח וערכי על מיניות בריאה, מכבדת ושוויונית.

* גיא עינת - קרימינולוג ופסיכותרפיסט.

ניצן עגני בד בן - רכות הסברה ופרויקטים מיוחדים ב'תאיר' מרכז סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית.

טבעית, לגיטימית ואף בריאה לבין ההתנהגות עצמה שאותה אנו מעניינים לצמצם או להכחיד. כך למשל ניתן להגיד לילדים כי הסקרנות שלהם לראות פורנו היא טבעית אבל שאנו כמבוגרים חושבים שיש בפורנו מסרים מעוותים - ולהסביר אותם. שיח הנובע רק מאיסורים (שיח דכאני), ללא לגיטימציה לחלקים הנורמליים הוא שיח בו נאבד את הקשב של הילדים ונהפוך לדמויות לא רלוונטיות עבורם.

הורים יכולים לשוחח עם ילדיהם על המסרים המועברים באמצעות הפורנוגרפיה, ובשיח עמם לנסות לאתגר את המסרים הללו. יש לזכור כי לא נוכל למנוע את החשיפה באופן מוחלט, אך נוכל לתווך את התכנים ולהוות כתובת רגשית עבור ילדינו. כך למשל אלו מסרים שמועברים בפורנוגרפיה וניתן לשוחח עליהם:

- מין מתקיים מחוץ לקשר זוגי ולעיתים רבות ללא היכרות כלל.
- מין מתקיים במקומות ציבוריים.
- מין מתקיים בקבוצה.
- אין תהליך חיזור.
- אין אפשרות לסרב.
- ביחסי מין אין רגשות ואינטימיות.
- אישה תמיד מוכנה רגשית וגופנית לקיים מין.
- גבר תמיד רוצה מין.
- אף פעם אין בעיות או קשיים בתפקוד המיני.
- יחסי מין נמשכים זמן רב.
- ביחסי מין אין תקשורת או התחשבות.
- אין צורך באמון ובביטחון על מנת לקיים יחסי מין.
- איברי המין הם חריגים בגודלם.
- יחסי מין מתקיימים לרוב בשילוב שליטה, השפלה וכח.
- יחסי מין מתמקדים באיברי המין ובחדירות.